

Špecifiká pápežského odevu a ostatných insígnií, symbolov a gest u Benedikta XVI.

Marián Sekerák

Rôznorodosť zmien, ktoré možno pozorovať v štruktúre slávenia liturgie u pápeža Benedikta XVI., neraz generuje značné množstvo dezinterpretácií. S nepochopením, a to neraz aj u odbornej verejnosti, sa stretáva najmä návrat k používaniu niektorých prvkov pontifikálneho odevu spred čias II. vatikánskeho koncilu, príp. akcentovanie takých špecifických a dôležitých súčastí liturgie, akými sú liturgické ticho alebo prijímanie Eucharistie na kolenách. Nasledujúci text bude preto venovaný nielen objasneniu historického pozadia špecifik jednotlivých pápežských paramentov, ale aj stručnému vysvetleniu ich významu v kontexte teologického myslenia Benedikta XVI. a Magistéria Cirkvi.

1. *PALLIUM PETRINUM*

Osobitným znakom moci metropolitu je pálium.¹ Podľa § 1, kán. 437 *Kódexu kánonického práva (CIC)* „metropolita je povinný do troch mesiacov od prijatia biskupskej konsekrácie, alebo ak už bol konsekrovaný, od kánonického poverenia, žiadať osobne alebo cez zástupcu rímskeho veľkňaza pálium.“ Pálium označuje moc, „ktorou je metropolita v spoločenstve s rímskou cirkvou na základe práva vybavený vo vlastnej provincii.“² Keďže v Cirkvi má rímsky veľkňaz „plnú a najvyššiu moc“,³ aj

¹ K otázke jeho pôvodu sa napr. Ottov slovník naučný vyjadruje nasledovne: „O pôvode pália sú rôzne domnienky. Starší bádatelia ho pokladali za imitáciu veľkňazského náramenníku (efódu) zo Starého zákona alebo za čestné rúcho, ktorým cisári Vých. ríše vyznamenávali metropolitov; novšie zastávajú názor, že prvým páliom bol plášť sv. Petra,“ *Ottův slovník naučný*, 19. díl, Praha: Argo, 2000 (fotoreprint z r. 1902), s. 8. Isté je, že pálium má starobylú tradíciu, pričom pôvodne toto slovo označovalo plášť (lat. *pallium*), ktorý nosievali chudobní kresťania ako alternatívu vznešených tóg rímskych občanov, ako o tom píše Tertulián vo svojom spise *De pallio* (PL 2, 1029–1050B).

² Tamže.

³ Kán. 332, § 1 *CIC*.

jemu – a to v osobitnom zmysle – prináleží táto insígnia.⁴ Túto tradíciu potvrdzuje aj Pavol VI. vo svojom motu proprio *Inter eximia episcopalis*, ktoré bolo promulgované 11. mája 1978.⁵ Na rozdiel od iných metropolitov, pápež o pálium žiadať nemusí (aj preto, lebo by vlastne oň musel žiadať seba samého), ale je mu automaticky udelené v deň jeho inštalácie, teda počas inauguračnej sv. omše na začiatku pontifikátu.

Tento úkon sa v prípade Benedikta XVI. uskutočnil 24. apríla 2005.⁶ Na rozdiel od svojich predchodcov Benedikt XVI. neprijal „klasické“ pálium, aké dostávajú metropoliti, ale pálium nového typu, „aké nosili rímski biskupi v prvom tisícročí kresťanstva.“⁷ Toto pálium pozostáva júce z jedného kusu vlneného pásu „je dlhé 2 metre a 16 centimetrov, široké 11 centimetrov, má 5 červených krížikov a je pripevnené k ornátu tromi sponami.“⁸ Tieto spony, alebo, presnejšie, ihlice (tal. *spillone del pallio*, lat. *aciculae*) pálium zároveň zdobia, pričom symbolizujú trojicu kľincov, ktorými bolo pribité ku krížu Kristovo sväté Telo. Vsunuté sú do spomínaných krížikov symbolizujúcich päť oslávených Kristových rán. Svojím výzorom pálium pripomína omoforion (gr. ὀμοφόριον) ortodoxných biskupov a biskupov byzantského rítu Rímskej cirkvi. „Už v časoch sv. Gregora Veľkého pálium pripomínalo dlhý pás látky, utkanej z jednoduchej, bielej ovčej vlny, ktorý bol nosený osobou takým spôsobom, že sa prekrížoval na ľavom pleci, z ktorého jeho konce padali vpredu i vzadu.“⁹ Taktiež vyobrazenie pápeža Inocenta III. v arkáde benediktínskeho kláštora Sacro Speco v meste Subiaco (Taliansko) naznačuje práve takúto podobu pápežského pália. Presne takéto pálium používal aj Benedikt XVI. Podľa J. Dudu návrat k tejto starobylej podobe naznačuje pápežovu snahu zvýrazniť aj navonok úsilie o hľadanie jednoty kresťanov a odstraňovanie rozdeľujúcich prvkov.¹⁰ Aj sám Benedikt XVI. vo

⁴ Pápežské pálium, rybársky prsteň (*anulus piscatoris*) a katedra Pápežskej arcibaziliky najsvätejšieho Spasiteľa a svätých Jána Krstiteľa a Evanjelistu v Lateráne (*cathedra Lateranensis*) sú hlavnými symbolmi začiatku pastierskeho úradu nového rímskeho veľkňaza.

⁵ Pozri PAVOL VI., „*Inter eximia episcopalis*,“ AAS 70 (1978): 441–442.

⁶ Ctí položiť pálium na plecía nového pápeža sa dostalo vtedajšiemu kardinálovi – protodiakonovi, Jorgemu Arturovi Agustínovi Medina Estévezovi, ktorý 19. apríla toho roku tiež verejne oznámil zvolenie Josepha kardinála Ratzingera za pápeža.

⁷ JÁN DUDA, „Nový zákonodarca Katolíckej cirkvi,“ *Tribunál* 4, č. 2 (2005): 24.

⁸ Tamže, s. 23.

⁹ ANASTASIA DOLBY, *Church Vestments: Their Origin Use, and Ornament, Practically Illustrated*, Londýn: Chapman & Hall, 1868, s. 167.

¹⁰ DUDA, „Nový zákonodarca Katolíckej cirkvi,“ s. 24.

svojej inauguračnej homílii zdôraznil, že tento znak nosia rímski biskupi už od 4. storočia.¹¹ Zároveň v nej podal rozsiahly a hlboký výklad významu tohto symbolu, zmysel ktorého možno identifikovať v evanjeliách: v podobenstve o stratenej ovci (Lk 15,1–7) a v podobenstve o dobrom pastierovi (Jn 10,1–16).

Používanie tohto typu pália sa u Benedikta XVI. zrejme definitívne skončilo 28. apríla 2009 v talianskom meste L'Aquila. Počas návštevy tamjšej Baziliky Santa Maria di Colemaggio, v ktorom je uchovávaná relikvia sv. Celestína V. a ktorá bola takmer úplne zničená krátko predtým v dôsledku zemetrasenia, pápež položil originál spomínaného pália na presklenú rakvu svojho svätého predchodcu.¹² Túto špecifickú udalosť spomenul Benedikt XVI. aj vo svojej homílii, prednesenej o rok na to, 4. júla 2010 v meste Sulmona, v ktorom mal sv. Celestín V. svoju pustovňu: „Do tejto baziliky (ide o spomínanú baziliku v meste L'Aquila, pozn. M. S.) som sa v apríli minulého roku po zemetrasení, ktoré zničilo túto oblasť, odobral uctiť si urnu s jeho relikviami a nechal som tam pálium, ktoré som dostal v deň začiatku môjho pontifikátu.“¹³ Napriek tomu sa pápežské pálium Benedikta XVI. od pálií metropolitov aj naďalej. Na slávnosť apoštolov sv. Petra a Pavla r. 2008 začal nosiť nový typ, ktorý je široký 9 cm, čo je viac, než u „klasického“ pália metropolitu. Zároveň je na ňom už 6 krížikov (teda ako v prípade pália arcibiskupa – metropolitu), ktoré sú však vyšité červenou niťou, na rozdiel od pália metropolitu, na ktorom sa nachádzajú čierne krížiky. Taktiež už nemá tvar dlhého pásu, ale „obruče“ s dvoma koncami, z ktorých jeden splýva na prsiach a druhý na chrbte.

Za zmienku stojí, že posledné opísané pálium je u Benedikta XVI., resp. Josepha Ratzingera, už štvrtým v jeho živote. Prvé mu bolo udeľené Pavlom VI. v r. 1977, keď sa stal arcibiskupom Mníchova a Freisingu. Druhé získal od Jána Pavla II. v r. 2003 z titulu svojho menovania za

¹¹ POROV. BENEDIKT XVI., „Homília pápeža Benedikta XVI. počas inauguračnej svätej omše 24. apríla,“ *Katolícke noviny* 120, č. 18 (2005): 7. Prvá zmienka o páliu síce pochádza zo 4. storočia, v skutočnosti ho však udeľoval pápež biskupovi z Ostie, svätiteľovi rímskeho biskupa, keďže v tom čase sa pápežmi neraz stávali diakoni. Tento zvyk spomína *Liber pontificalis* v prípade pápeža sv. Marka (zomrel 336), ktorý bol pápežom len niekoľko mesiacov. Podľa spomínaného diela, od 6. stor. pápež sv. Symmachus (pontifikát 498–514) a jeho nasledovníci posielajú páliá ostatným biskupom.

¹² Zároveň tam zanechal iný starodávny symbol osobitej pápežskej priazne, zlatú ružu.

¹³ BENEDIKT XVI., „Homilia: Eucharistica celebratio Sulmone habita occasione Iubilaei Caelestiniani,“ *AAS* 102 (2010): 456.

dekana kardinálskeho kolégia (r. 2002).¹⁴ Napokon tretím bolo pápežské pálium položené r. 2009 na hrob vyššie spomínaného sv. Celestína V.¹⁵

Páliá sú novým metropolitom odovzdávané každý rok v deň sviatku sv. apoštolov Petra a Pavla (od r. 1984). Utkané sú z vlny dvoch baránkov, o ktoré sa starajú trapisti z opátstva Tre Fontane neďaleko Ríma. Baránky požehnáva pápež každoročne 21. januára, na sviatok panny a mučenice sv. Agnesy¹⁶ v kaplnke Urbana VIII. Ešte predtým sú požehnané v rovnomennej rímskej bazilike, ktorá stojí priamo nad jej hrobom.¹⁷ Prinášané sú v dvoch oddelených košoch, ozdobené kvetmi, pričom jeden z baránkov je obklopený kvetinami červenej, druhý zas bielej farby. Tie reprezentujú mučeníctvo a panenstvo sv. Agnesy. Vlnu, ktorá je z baránkov ostrihaná počas Veľkého týždňa, spracujú do podoby pálií sestry Kongregácie Svätej rodiny z Nazareta. Keďže počet udeľovaných pálií značne prevyšuje množstvo vlny získanej z dvoch baránkov, „každé pálium je utkané tak, aby obsahovalo aspoň časť vlny z dvoch baránkov požehnaných pápežom.“¹⁸ Počas požehnania sú zvieraťá sprevádzané dvoma sestrami, ktoré v danom roku oslavujú výročie svojho zasvätenia. Deň pred odovzdaním novým metropolitom sú páliá vložené do špeciálnej striebornej schránky umiestnenej v blízkosti *Confessio Petri*, teda hrobu sv. Petra pod oltárom Katedry v Bazilike sv. Petra. Duchovný význam páliá má vďaka týmto úkonom viac rozmerov. Po prvé, čistota sv. Agnesy nabáda aj nositeľa páliá k sústavnému dodržiavaniu sľubu čistoty. Po druhé, jej mučeníctvo je pre metropolitu výzvou podstúpiť aj najvyššiu obeť pri vyznávaní viery v Krista (podobne to isté značí červená farba kardinálskeho chórového odevu). Po tretie, baránky, z ktorých sú páliá utkané, a *de facto* i samotné páliá, symbolizujú

¹⁴ Rovnako aj Angelo kardinál Sodano získal pálium od Benedikta XVI. v r. 2005 po tom, čo sa stal dekanom kolégia kardinálov.

¹⁵ Odetý v tomto druhu páliá je Benedikt XVI. zobrazený aj na okružnej freske v Pápežskej bazilike sv. Pavla za hradbami, kde sa nachádzajú portréty všetkých doterajších pontifikov.

¹⁶ Tento zvyk súvisí s legendou, podľa ktorej sa Agnesa zjavila svojim rodičom s baránkom v náručí, aby im oznámila, že vďaka svojmu mučeníctvu (ktoré podstúpila začiatkom 4. storočia) je už spasená v nebi.

¹⁷ Páliá sú požehnané napokon tretíkrát, opäť pápežom, tesne pred ich vložením na plecia metropolitu (porov. Presieduta dal Santo Padre Benedetto XVI per la benedizione e imposizione dei palli, Vatikán: Ufficio delle celebrazioni liturgiche del sommo pontefice, 2011, s. 30–31).

¹⁸ Gerard SKINNER, „The Pallium,” *L'Osservatore Romano: Weekly Edition in English*, 6. júl 2011, s. 4.

stratenú ovcu, ktorú má podľa vzoru Krista priviesť arcibiskup späť do Božieho ovčínca. Po štvrté, požehnávanie baránkov pápežom a uloženie pálií pri relikviách sv. Petra symbolizuje duchovné spojenie metropolitov s rímskym veľkňazom a ich podieľanie sa na apoštolskej autorite.¹⁹ Napokon, po piate, „prostá biela farba vlny pália slúži jeho nositeľovi ako pripomenutie toho, že všetka jeho moc a autorita pochádza od Baránka Božieho.“²⁰ Všetky tieto významy (okrem prepojenia s pápežom, avšak s dôrazom na puto so sv. Petrom) sú vlastné aj prvému spomedzi všetkých nositeľov pália – rímskemu biskupovi.²¹ V jeho prípade je navyše pálium nielen symbolom pápežskej jurisdikcie, ale tiež „explicitným znakom bratstva a zdieľania tejto jurisdikcie s metropolitnými arcibiskupmi a skrze nich s ich sufragánnymi biskupmi. Je tak viditeľným symbolom kolegiality a subsidiarity.“²² Vhodné je tiež dodať, že pálium nepodlieha kánonu liturgických farieb.²³

¹⁹ Tieto skutočnosti sú explicitne uvádzané v texte obradu vkladania pália na plecía metropolitov: „... tradimus vobis Pallium de Confessione beati Petri sumptum, ut eo utamini intra fines provinciae ecclesiasticae vestrae. Sit vobis hoc Pallium symbolum unitatis et cum Apostolica Sede communionis tessera, sit vinculum caritatis et fortitudinis incitamentum, ut die adventus et revelationis magni Dei pastorumque principis Iesu Christi, cum ovibus vobis creditis stola potiamini immortalitatis et gloriae“ (tamže, s. 31–32). [...odovzdávame vám pálium od Stolca sv. Petra, aby ste ho nosili na území svojich cirkevných provincií ako symbol jednoty a znamenie spoločenstva s Apoštolským stolcom. Nech vám je putom lásky a rozmachom cností, aby v deň príchodu a zjavenia veľkého Boha a kniežata pastierov Ježiša Krista mohli ste spolu s ovečkami svojho stáda dostať odev nesmrteľnosti a slávy]. Treba tiež pripomenúť, že podľa § 3, kán. 437 CIC „ak je metropolita preložený do inej metropolitnej stolice, potrebuje nové pálium.“

²⁰ SKINNER, „The Pallium“, s. 4.

²¹ Na rozdiel od nich však pápež používa pálium pri všetkých bohoslužobných úkonoch (porov. *Ottův slovník naučný*, 19. díl, s. 9) a nie je v jeho nosení nijako územne limitovaný, vzhľadom na univerzálnosť jeho moci (porov. Peter CABAN, *Liturgika: Princípy a teológia liturgie*, Trnava: SSV, 2010, s. 90). Podľa § 2, kán. 437 CIC totiž „metropolita môže podľa normy liturgických zákonov používať pálium v ktoromkoľvek kostole cirkevnej provincie, na čele ktorej stojí, nikdy však mimo nej, a to ani so súhlasom diecézneho biskupa.“

²² Andrea CORDERO LANZA DI MONTEZEMOLO, „The Coat of Arms of His Holiness Benedict XVI.,“ www.vatican.va, odkaz goo.gl/1rpDV [cit. 3. 9. 2011].

²³ Porov. CABAN, *Liturgika*, s. 90.

2. FERULA – PÁPEŽSKÝ KRÍŽ

Medzi biskupské insígnie sa zaraďuje berla, resp. pastierska palica (lat. *baculus pastoralis*), ktorú dostáva každý z biskupov pri svojej konsekrácii.²⁴ Biskup mesta Ríma však klasickú berlu nepoužíva.²⁵ Podľa legendy dôvodom tejto skutočnosti je, že sv. Peter, apoštol daroval svoju biskupskú palicu na pamiatku sv. Maternovi alebo sv. Euchariovovi, prvému trevírskemu biskupovi.²⁶ Ako pravdepodobnejšie sa javí vysvetlenie, podľa ktorého slimákovité zakončenie berly (kurvatura) značí podriadenosť biskupov či už panovníkovi, ktorý berlu pôvodne odovzdával, alebo podriadenosť sufragána metropolitovi,²⁷ resp. samotnému pápežovi.²⁸ Takto tento zvyk interpretuje aj sv. Tomáš Akvinský (*Super Sent.*, lib. 4 d. 24 q. 3 a. 3 ad 8): *Romanus pontifex non utitur baculo ... etiam in signum quod non habet coarcatatam potestatem, quod curvatio baculi significat.*²⁹ Taktiež Inocent III (13. stor.) vo svojom diele *De Sacro altaris mysterio* (I, 62) uvádza, že „rímsky pontifik nepoužíva pastiersku palicu“ (... *et quare summus pontifex pastoralis virga non utitur*).³⁰ Namiesto berly preto používa ferulu: pápežský kríž.

V minulosti používali pápeži ferulu zakončenú trojramenným krížom (lat. *pedum rectum*).³¹ Tieto ramená boli interpretované rôzne: mali symbolizovať tri kríže na Kalvárii, trojitú pozíciu pápeža ako rímskeho biskupa, nástupcu sv. Petra a patriarchu Západu,³² tri jeho úlohy – veľkňaza, učiteľa a pastiera –, čo korešpondovalo s troma korunami na

²⁴ Pozri *Rímsky pontifikál: Ustanovenie lektorov, vysviacka, posvätenie kostola*, Trnava: SSV, 1981, s. 186.

²⁵ Napriek tomu pápežská klenotnica obsahuje aj pápežské berly (pozri napr. Michael COLLINS, *Vatikán: Tajomstvo a poklady svätého mesta*, Bratislava: Ikar, 2009, s. 284).

²⁶ Pozri *Ottův slovník naučný*, 3. díl, Praha: Argo, 1996 (fotoreprint z r. 1890), s. 821; Jozef SKUPIN – Pavol ZVARA, „Pápežský kríž – ferula,“ *Nové horizonty* 4, č. 2 (2010): 89.

²⁷ Porov. SKUPIN – ZVARA, „Pápežský kríž – ferula,“ s. 90.

²⁸ Porov. *Ottův slovník naučný*, 3. díl, s. 821–822.

²⁹ In SKUPIN – ZVARA, „Pápežský kríž – ferula,“ s. 90.

³⁰ Tamže, s. 89.

³¹ Porov. *Ottův slovník naučný*, 3. díl, s. 822.

³² Titul „patriarcha Západu“ Benedikt XVI. prestal používať v r. 2006, kedy zmenil označenie štyroch dovtedajších patriarchálnych bazilik Ríma na pápežské. Navyše, pontifikovu „rezignáciu“ na používanie tohto titulu zaznamenala v implicitnej podobe aj pápežská ročenka *Annuarium pontificium*, „ktorá už v roku 2008 tento titul skutočne vynechala“ (Stanislav PŘIBYL, „Úvodní kánony Kodexu kanonického práva z roku 1983,“ *Revue církevního práva* 15, č. 3 [2009]: 177).

pápežskej tiare.³³ Naposledy bol tento druh ferule použitý bl. Jánom Pavlom II. 25. marca jubilejného roka 1983 pri príležitosti otvorenia Svätej brány vo vatikánskej Bazilike sv. Petra.

Počas svojho doterajšieho pôsobenia v úrade rímskeho veľkňaza použil (používa) Benedikt XVI. tri rôzne ferule. Najskôr to bol postriebrený pápežský kríž s krucifixom (s korpusom ukrižovaného Krista), ktorý ako prvý používal Pavol VI. Na jeho žiadosť ju vyrobil sochár z Neapola Lello Scorzelli. Tento typ kríža a jemu podobné (zhotovené tým istým sochárom) rád využíval aj Ján Pavol II. Na Kvetnú nedeľu roku 2008 (16. marca) začal Benedikt XVI. používať ferulu bl. Pia IX.³⁴ Túto ferulu, ako uvádzajú J. Skupin a P. Zvara, „darovalo pápežovi bl. Piovi IX. združenie *Circolo di San Pietro* pri príležitosti 50. výročia jeho biskupskej konsekrácie.“³⁵ Majster liturgických slávení, Mons. Guido Marini, komentoval v rozhovore, ktorý poskytol časopisu *Inside the Vatican* pontifikovo rozhodnutie nasledovne: „Je vhodné pripomenúť, že pápeži nepoužívali pastiersku palicu až do pontifikátu Pavla VI. Počas slávnostnejších príležitostí používali ferulu. Naopak, za Pavla VI. sa používanie pastierskeho kríža s krucifixom stalo bežným. Benedikt XVI. pokračoval v tejto tradícii až do Svätodušnej nedele³⁶ 2008, keď sa rozhodol znovu začať používať ferulu, t.j. kríž bez krucifixu, keďže sa to viac zhoduje s tradíciou pápežskej liturgie.“³⁷

Na prvé večery prvej adventnej nedele v r. 2009 (28. novembra) použil Benedikt XVI. novú ferulu, ktorá je, podobne ako v prípade pápežského kríža bl. Pia IX., darom združenia *Circolo di San Pietro*. Tento pozlátený kríž váži 2 530 g. Oproti krížu bl. Jána Pavla II. je tak ľahší o 590 g a v porovnaní s krížom bl. Pia IX. o 140 g.³⁸ Konce ramien kríža sú ozdobené spredu symbolmi štyroch evanjelistov, zozadu obrazmi cirkevných otcov: sv. Augustína, sv. Ambróza, sv. Atanáza a sv. Jána Chryzostoma.³⁹

³³ Porov. SKUPIN – ZVARA, „Pápežský kríž – ferula,“ s. 90.

³⁴ Na tomto mieste je vhodné spomenúť, že Benedikt XVI. sa vrátil aj k používaniu trónu bl. Pia IX. (využil ho napr. počas beatifikácie svojho predchodcu, Jána Pavla II.). Často však využíva taktiež trón Leva XIII.

³⁵ Tamže.

³⁶ V skutočnosti nešlo o Svätodušnú, ale o Kvetnú nedeľu, ako bolo spomínané vyššie.

³⁷ Włodzimierz Rędzioch, „An interview with the Pope's Master of Ceremonies Monsignor Guido Marini by Włodzimierz Rędzioch in „Inside the Vatican“ magazine,“ www.vatican.va, odkaz goo.gl/dJgYo [cit. 02. 09. 2011].

³⁸ Porov. SKUPIN – ZVARA, „Pápežský kríž – ferula,“ s. 91.

³⁹ Títo cirkevní otcovia sú zároveň v podobe sôch vyobrazení v závere presbytéria Baziliky sv. Petra, ako nesú Petrovu katedru.

Samotné ramená nesú vyobrazenie rybárskej siete.⁴⁰ Vpredu na mieste križovania oboch ramien je symbol veľkonočného baránka, z druhej strany sa na tom istom mieste nachádza ranokresťanský grécky monogram Krista zložený z písmen χ (*chí*) a Ρ (*ró*). Na konci palice pod krížom je situovaný erb Benedikta XVI.⁴¹

3. MOZZETTA

Pápežská mozzetta (z tal. *mozzo*: skrátenej) je krátky chórový plášťik s malou kapucňou, siahajúci po ohyb lakťov zopnutý vpredu radom gombíkov.⁴² Ešte na začiatku 20. storočia bolo bežné rozlišovať spolu päť ich druhov: „Papež užíva podľa času patera rôznych mozzett, tmavočervené, atlasové, červené, tmavočervené sametové (hermelínom lemované), červené soukenné (hermelínom lemované), biele damaškové s hermelínom.“⁴³ V súčasnosti používa Benedikt XVI. tri rôzne mozzetty: „letnú“ z červeného saténu, „zimnú“ z tmavočerveného zamatu lemovanú hermelínom, teda zimnou kožušinou z Lasice hranostaj (lat. *Mustela erminea*)⁴⁴ a „veľkonočnú“ zhotovenú z bieleho hodvábného damašku lemovanú taktiež hermelínom. Zimný variant sa používa od sviatku sv. Kataríny Alexandrijskej (25. november) do sviatku Nanebovstúpenia Pána.⁴⁵ Počas ostatných dní pontifik používa prvú z troch spomínaných, zatiaľ čo veľkonočnú verziu môže použiť výlučne počas veľkonočnej oktávy, teda od vigílie prvej veľkonočnej nedele do druhých vešpier nede-

⁴⁰ Odkaz na Lk 5,1–11.

⁴¹ Porov. SKUPIN – ZVARA, „Pápežský kríž – ferula,“ s. 91.

⁴² Porov. Ignác ZELENKA, *Svätá Stolica*, Rím: bez vydavateľa, 1953, s. 22.

⁴³ *Ottův slovník naučný*, 17. díl, Praha: Argo, 1999 (fotoreprint z r. 1901), s. 806.

⁴⁴ Hermelín je známy nielen svojou vzácnosťou, ale zároveň je aj symbolom morálnej čistoty a nevinnosti. Stredoveké beštiäre, teda didakticky a mravoučne zamerané súpisy zvierat s alegorickým výkladom ich vlastností, založené nezriedka na poverách a omyloch, dosvedčujú, že lasica hranostaj so svojou zimnou kožušinou skôr zmorie, než by sa mala ušpiniť. Táto povera prispela k hojnému používaniu hermelínu ako symbolickej súčasti obradného odevu významných osôb. Okrem pápeža ho používali panovníci ako súčasť korunovačných plášťov, sudcovia na svojich talároch a do súčasnosti sa (aj na Slovensku a v Českej republike) zachovalo i jeho používanie na talároch niektorých akademických funkcionárov, zvyčajne rektorov univerzít.

⁴⁵ Najčastejšie ju možno verejne vídať počas slávnosti na Španielskom námestí, každoročne 8. decembra, kedy pápež venuje kyticu ruží Panne Márii, ktorej socha sa nachádza na stĺpe situovanom na spomínanom rímskom námestí.

le *in albis*, teda druhej veľkonočnej nedele, resp. nedele Božieho milosrdenstva. Spomínanú bielu mozzettu začal Benedikt XVI. používať počas veľkonočnej oktávy r. 2008. Jeho predchodca Ján Pavol II. využíval iba jednu z nich, a to „letnú“ verziu.

4. CAMAURO, SATURNO

Prvý a zrejme aj poslednýkrát sa Benedikt XVI. objavil s pápežskou čiapkou zvanou camauro 21. decembra 2005. Tento krok vyvolal vo svete mnoho rôznorodých reakcií. Svoje rozhodnutie objasnil pontifik v rozhovore s nemeckým novinárom Petrom Seewaldom nasledovne: „Mal som ho len raz. Bola mi jednoducho zima a moja hlava je citlivá na chlad. Tak som si povedal, že keď to camauro už mám, tak si ho aj dám. Bol to naozaj len pokus chrániť sa pred zimou. Ako je známe, viac som to nespravil, a to práve preto, aby sa nevytvárali iné, povrchné interpretácie.“⁴⁶

Camauro je starobylá neliturgická pokrývka hlavy, ktorú môže používať výhradne pápež. Názov pochádza z latinského *camelaucum*, čo voľne preložené znamená „čiapka z ľavej srsti“. Jestvuje v dvoch variantoch: v červeno-zamatovej a bielej. V oboch prípadoch sú okraje lemované kožušinou z hranostaja, hermelínom. Jej používanie závisí od rozhodnutia pontifika. Jej častým nositeľom bol pápež bl. Ján XXIII., ktorého telesné pozostatky sú vystavené v Bazilike sv. Petra. Blahoslavený pápež má na hlave aj svoje obľúbené camauro. Použitie tejto čiapky vzbudilo pozornosť už počas jeho pontifikátu, ako si na to spomína niekdajší prefekt Prefektúry pápežského domu a neskorší kardinál Jacques-Paul Martin:⁴⁷ „...vytiahol (Ján XXIII., pozn. M. S.) na Božie svetlo camauro, pápežskú čiaapočku, a včera sa v tejto čudnej pokrývke hlavy objavil pred udivenými kardinálmi a rímskymi prelátmi. Zdalo sa, akoby sme sa zúčastnili prevtelenia Leva X. či Benedikta XIV., ktorý akoby práve vyšiel z niektorého obrazu!“⁴⁸ Vo všeobecnosti pápeži, vrátane Benedikta XVI., preferujú nosenie bieleho „zucchetta“, resp. *solidea*, ktoré je menej nápadné a univerzálnejšie, keďže sa používa v rámci liturgie i mimo nej.

⁴⁶ Peter SEEWALD, *Svetlo sveta*, Bratislava: Don Bosco, 2011, s. 97.

⁴⁷ Spomínaný úrad zastával v období rokov 1969–1986.

⁴⁸ Jacques MARTIN, *Za bronzovou bránou*, Trnava: SSV, 2000, s. 64.

Medzi neliturgické čiapky sa radí aj tzv. saturno, resp. capello romano. Vzhľadom na to, že zo všetkých typických „cirkevných“ pokrývok hlavy najviac pripomína klasický klobúk, využívali ho pápeži pomerne často. Benedikt XVI. ho nosieva najmä počas slnečných dní. Je krvavo-červenej farby, s pologuľovitou priehľbinou pre hlavu, obrúbenou širšou „strieškou“. Svojím vzhľadom pripomína planétu Saturn (preto názov saturno). Červená farba saturna má jedinečný pôvod. Od čias sv. Pia V. je typickou farbou pápežského odevu biela. Až do svojho zvolenia za rímskeho biskupa bol Michele Ghislieri členom dominikánskej rehole, ktorá je typická bielym habitom. Dovtedy sa pápeži neodlišovali farbou svojho oblečenia od kardinálov. Až Pius V. sa rozhodol naďalej používať svoj rehoľný habit, čo si osvojili (pokiaľ ide o farbu) aj jeho nástupcovia prakticky až dodnes. Akýmsi „reliktom“ pôvodnej farby pontifikálnych odevov sú do súčasnosti už spomínané camauro (jeho červená verzia) a capello romano, ďalej pápežské topánky, mozzetta (obe jej červené verzie) a pápežský plášť (tal. tabarro), využívaný výlučne mimo liturgie a hojne používaný tak Benediktom XVI., ako aj jeho predchodcami, vrátane bl. Jána Pavla II. Červená farba týchto doplnkov môže znamenať aj pripomienku, že i pápež bol kedysi kardinálom.

5. TIARA

Pokiaľ v prípade už spomínaných špecifických súčastí pápežského odevu či insígnií jeho moci badať u Benedikta XVI. príklon k návratu k tradícii, v prípade najslávnejšieho odznaku pápežskej autority, tiary, to tak nie je. Tiaru (alebo *triregnum*), teda trojitú pápežskú korunu síce nepoužili pri nastupovaní do svojho úradu ani dvaja bezprostrední predchodcovia súčasného pontifika, teda Ján Pavol II. a Ján Pavol I., Benedikt XVI. ju však odstránil dokonca aj zo svojho erbu.⁴⁹ Na jej miesto umiestnil biskupskú mitru (infulu), aby zvýraznil svoju duchovnú moc a odlíšil sa od svetských vládarov.⁵⁰

⁴⁹ Pridal doň však iný symbol, ktorý sa dovtedy na pápežských erboch nevyskytoval – pálium metropolitu. V erbe Apoštolskej stolice tiara zostala.

⁵⁰ Porov. CORDERO LANZA DI MONTEZEMOLO, „The Coat of Arms of His Holiness Benedict XVI.“ Formula pôvodne prednášaná pri pápežskej korunovácii skutočne zdôrazňuje prevažne pozemský mocenský aspekt rímskeho veľkňaza: *Accipe tiaram tribus coronis ornata, et scias te esse Patrem Principum et Regum, Rectorem Orbis, in terra Vicarium Salva-*

Vlastnú tiaru napriek tomu Benedikt XVI. má. Počas stredajšej generálnej audiencie 25. mája 2011 mu ju venovala skupina katolíckych a ortodoxných kresťanov. Tiara, na ktorej stuhách je vyšíty jeho pápežský erb, bola vyrobená v liturgickom štúdiu v bulharskej Sofii a predstavená pontifikovi nemeckým podnikateľom Dieterom Philippim.⁵¹ Osobné *tri-regnum* dostal aj Ján Pavol II. v r. 1981 od maďarských katolíkov, nikdy ho ale nepoužil.⁵²

Naposledy bol tiarou korunovaný Pavol VI. v r. 1963.⁵³ Neskôr ju venoval ako almužnu pre chudobných symbolickým aktom jej polozenia na hlavný oltár v Bazilike sv. Petra v novembri 1963. Túto moderne pôsobiacu tiaru mu venoval ľud milánskej arcidiecézy, ktorej bol predtým arcibiskupom. Po intervenciách Francisa kardinála Spellmana, vtedajšieho newyorského arcibiskupa, ju odkúpila katolícka cirkev v USA v r. 1968. Až do súčasnosti ju možno vidieť vystavenú v národnej svätyni – Bazilike Nepoškvrneného počatia vo Washingtone D. C. Vo svojej apoštolskej konštitúcii *Romano pontifici eligendo* promulgovanej 1. októbra 1975 Pavol VI. (v bode 92) uvádza, že pápež má byť na začiatku pontifikátu korunovaný kardinálom – protodiaconom,⁵⁴ avšak Ján Pavol II. už vo svojej

toris Nostri Iesu Christi, cui est honor et gloria in saecula saeculorum [Prijmi tiaru ozdobenú troma korunami a vedz, že budeš otcom kniežat a kráľov, vládcom sveta, pozemským vikárom nášho Pána Ježiša Krista, ktorému nech je česť a sláva na veky vekov].

51 Pozri Andrea TORNIELLI, „The Pope and the Papal Tiara’s symbolic power,“ vaticaninsider.lastampa.it, odkaz goo.gl/sgfie [zverejnené 19. 06. 2011, cit. 02. 09. 2011]. D. Philippi je známy svojou súkromnou kolekciou rozličných náboženských doplnkov, ktorá zahŕňa viaceré pokrývky hlavy a iné doplnky, vrátane tých pápežských. Kolekcia je situovaná v meste Kirkel v nemeckej spolkovej krajine Sársko. V jednom z rozhovorov vyslovil domnienku, že znovuzavedenie pápežskej korunovácie je málo pravdepodobné, keďže ľudia by nedokázali plne pochopiť tento akt. Na druhej strane, vyjadril zároveň osobnú túžbu, aby bol pápež „znovu korunovaný ako kráľ a kráľovne v mnohých iných krajinách“ (David KERR, „Germans present Pope Benedict with his own papal crown,“ www.catholicnewsagency.com, odkaz goo.gl/w0fbL [zverejnené 25. 5. 2011, cit. 03. 09. 2011]).

52 Zároveň nie je známe, od koho presne túto tzv. maďarskú tiaru dostal, ani či sa momentálne nachádza v pápežskej sakristii ako ostatné tiary. Podľa dostupných fotografií je špecifická aj tým, že na rozdiel od iných nemá nijaké stuhu (*infulae*).

53 Podobne sa istá forma „koruny“ a korunovania používala i v prípade primicianta, keď na viacerých miestach Európy, zvlášť v južnom Štajersku, novokňazovi pred vstupom do chrámu nasadila na hlavu primičnú korunu jeho vlastná matka. Analogicky takáto koruna bola chápaná ako insígnia obety panenstva novokňaza (porov. Peter CABAN, *Primičná omša: Teológia, dejinný vývin a liturgická prax*, Trnava: SSV, 2010, s. 177).

54 „Pontifex demum per Cardinalem Protodiaconum coronatur...“ (PAVOL VI., „*Romano pontifici eligendo*,“ AAS 67 (1975): 645.

apoštolskej konštitúcii *Universi Dominici gregis* z 22. februára 1996, tiež v bode 92, píše o „slávnostnej ceremónii začiatku pontifikátu“. ⁵⁵ Napriek tomu, že tiara za posledné desaťročia vyšla z praktického užívania, pápeži sú vo voľbe úkonu korunovácie úplne slobodní, ako to zdôraznil aj Ján Pavol II. vo svojej inauguračnej homílii z 22. októbra 1978. ⁵⁶ Jej prípadné použitie v budúcnosti preto nie je celkom vylúčené.

6. OSTATNÉ SÚČASTI PÁPEŽSKÉHO ODEVU, INÉ SYMBOLY A GESTÁ

Okrem spomínaných prvkov Benedikt XVI. znovuzaviedol i používanie iných typicky pápežských súčastí odevu. Spomenúť treba najmä červené pápežské topánky (používal ich často aj bl. Ján Pavol II.), predkoncilový, tzv. husličkový typ ornátu, veľký pluviál: tzv. pápežské mantum, zopnuté vpredu ozdobnou sponou, bohato zdobené náprsné kríže: pektorále, tzv. grecu: neliturgický plášť bielej farby, ktorý sa oblieka na reverendu (najmä z dôvodu nepriaznivého počasia) a už skôr spomínaný červený plášť: tabarro. Pozoruhodným je tiež užívanie štól, nosených na mozzette, patriacich viacerým predchodcom Benedikta XVI. v úrade rímskeho veľkňaza, čo možno pomerne ľahko identifikovať podľa ich erbov vyšítych na lícnej strane štóly. Pontifik využíva pravidelne aj humerál, teda kúsok bieleho plátna obdĺžnikového tvaru so šnúrkami na dvoch koncoch jeho dlhšej strany. Mal by sa používať pri liturgických sláveniach vtedy, ak alba nezakrýva reverendu v oblasti krku. Spomedzi iných predmetov, využívaných počas liturgických i neliturgických úkonov, možno spomenúť tiež tzv. faldistórium, ⁵⁷ bohato zdobené biskupské kľáčadlo, lemované červeným hodvábom. Pápež ho využíva na účely modlitieb, pri ktorých je nevyhnutný akt pokľaknutia na obe ko-

⁵⁵ „Pontifex, sollemnibus caeremoniis inaugurationis Pontificatus persolutis...” JÁN PAVOL II., „*Universi Dominici gregis*,” AAS 78 (1996): 342.

⁵⁶ „Posledným pápežom, ktorý bol korunovaný, bol Pavol VI. v roku 1963, no po svojej slávnostnej korunovačnej ceremónii nikdy znovu tiaru nepoužil a ponechal svojim nasledovníkom slobodu rozhodnúť sa v tejto veci. (...) Toto nie je čas návratu k ceremónii a spomínaný objekt len ťažko môže byť symbolom dočasnej moci pápežov,” JÁN PAVOL II., „Homília na začiatku pontifikátu pri príležitosti inaugurácie do úradu rímskeho biskupa,” *Acta Apostolicae Sedis LXX* (1978): 946. Bližšie o historickom vývoji tiary pozri napr. in ZELEŇKA, *Svätá stolica*, s. 23; CORDERO LANZA DI MONTEZEMOLO, „The Coat of Arms of His Holiness Benedict XVI.”

⁵⁷ Názov pochádza z nemeckého Faltstuhl, čo znamená skladacie sedadlo.

lená a súčasne podoprenie laktfov.⁵⁸ V prípade, že počas jeho užívania má na sebe pontifik oblečený pluviál alebo mantum, jeho predné konce umiestni asistencia tak, aby prekryvali obe bočné časti faldistória. Počas niektorých slávnostných liturgických slávení pokrýva hlavu Benedikta XVI. tzv. *mitra pretiosa*, ktorá je o čosi väčšia než ostatné druhy mitier a je bohato zdobená výšivkami a drahými kameňmi.⁵⁹ Aj týmto úkonom sa pápež vracia k niektorým zvykom spred II. vatikánskeho koncilu.

Naopak, existuje tiež viacero doplnkov, pre ktorých opätovné použitie sa Benedikt XVI. doteraz nerozhodol. Ide hlavne o *subcinctorium* (výzorom podobné predkoncilovému manipulu, teda pásu látky farby ornátu, ktorý sa upevňoval k ľavej ruke pri príležitosti slávenia sv. omše), *faldu* (hodvábnu bielu „sukňu“ presahujúcu okraje alby; obliekala sa na albu a pod ornát, resp. pluviál/mantum), pontifikálne rukavice a *fanon*. *Fanon* mal pôvodne byť podobu malej šatky a plnil úlohu neskoršieho manipulu,⁶⁰ resp. sa vyvinul zo šatky, ktorej úlohou bolo zachytávať pot.⁶¹ Časom sa z neho stala súčasť liturgického odevu vyhradená pápežovi počas slávenia eucharistie, ktorá mala podobu závoja utkaného zo štyroch farieb symbolizujúcich štyri živly.⁶² Jeho novšia podoba pozostáva z dvoch na seba položených mozzett, nerovnako veľkých, z ktorých spodná je dlhšia, pričom sú spojené pri krku. Utkané sú zo zlata a hodvábú v troch farbách: bielej, zlatej a amarantovej. V jeho spodnej časti je votkaný kríž, ktorý bozkával kardinál – diakon, keď obliekal *fanon* pápe-

⁵⁸ Ide napr. o situáciu modlitby počas slávnostného prednesu litánií ku všetkým svätým, modlitbu pred *Confessio Petri* v Bazilike sv. Petra, slávnostnú adoráciu Najsvätejšej Sviatosti Oltárnej či meditáciu po slávnostnom prednese pašii na Kvetnú nedeľu a Veľký piatok.

⁵⁹ Okrem nej rozoznáva *Ceremoniale episcoporum*, vydané za pontifikátu Leva XIII. v r. 1886, ešte *mitru simplex* a *mitru auriphygiata*. Novšie, pokoncilové vydanie tohto dokumentu, už rozlišuje iba dve mitry: jednoduchú bielu (*mitra simplex*), ktorá sa používa napr. na Popolcovú stredú, počas pôstu, pri pohreboch či koncelebráciách viacerých biskupov a ozdobenú (*mitra ornata*). Takéto zjednodušenie priniesol dokument Posvätné kongregácie obradov (*Sacra Congregatio Rituum*), ktorým je Inštrukcia *Pontificales ritus* o zjednodušení obradov a pontifikálnych insígnií (*Instructio De ritibus et insignibus pontificalibus simplioribus reddendis – Pontificales ritus*) z 21. júna 1968. V bode č. 18 tejto inštrukcie (AAS 60 [1968]: 410) sa uvádza: „Pri každom liturgickom úkone biskup používa iba jednu mitru. Podľa typu slávenia to bude buď mitra jednoduchá, alebo ozdobená“ (v orig.: *In unaquaque actione liturgica, una tantum mitra Episcopus utatur, quae iuxta rationem celebrationis erit aut simplex aut ornata.*).

⁶⁰ Porov. Ottův slovník naučný, 9. díl, Praha: Argo, 1997 (fotoreprint z r. 1895), s. 9.

⁶¹ Porov. ZELENKA, *Svätá stolica*, s. 24.

⁶² Porov. Ottův slovník naučný, 9. díl, s. 9.

žovi.⁶³ *Fanon* sa kládol na ornát, pričom na ňom už spočívalo iba pálium. Používanie *fanonu* v uplynulých desaťročiach dokumentujú zachované fotografie Pia XII.⁶⁴ či bl. Jána XXIII. Prinajmenšom raz použil túto liturgickú súčasť odevu pápeža aj bl. Ján Pavol II., čo taktiež dokumentujú dochované fotografie.

Verejnosť doposiaľ nevidela Benedikta XVI. využiť ani iný špecifický pápežský „symbol“, prenosné nosidlá, tzv. *sedia gestatoria*, ktoré naposledy použil (údajne na naliehanie spolupracovníkov z dôvodu jeho nízkej postavy, ktorú by davy na Námestí sv. Petra nemuseli vidieť dostatočne zreteľne) Ján Pavol I. Pápeža na *sedia gestatoria* nosievali tzv. *gentiluomini di Sua Santità*,⁶⁵ teda príslušníci šľachtických rodín slúžiacich na pápežskom dvore. S týmito nosidlami bývali tradične (ale nie neoddeliteľne) spojené aj *flabelli* (sg. *flabellum*), teda dva veľké vejáre zhotovené z bielych pštrosích pier so zakončením z pávích pier, ozdobené zlatým pápežským erbom (tiara a dva prekrížené petrovské kľúče spojené povrazom). Hoci už bl. Ján Pavol II. nepoužíval tak prenosné nosidlá, ako ani vejáre k nim prislúchajúce, už za Pia XII. sa objavili špekulácie, podľa ktorých on sám uvažoval o odstránení *flabelli* z užívania.⁶⁶

Liturgickú obnovu počas pontifikátu Benedikta XVI. sprevádza aj niekoľko zmien, ktorých iniciátorom je práve súčasný pápež. Ide napr. o tzv. liturgické ticho, teda dlhší časový moment naplnený mlčaním počas pápežských sv. omší. Sú to dva úseky: po prednesenej homílii a po rozdaní sv. prijímania.⁶⁷ Joseph Ratzinger ešte ako kardinál v rozhovore s Vittoriom Messorim pripomenul, že tento druh ticha nie je nijakým protipólom „aktívnej účasti“, ktorú mimoriadne intenzívne zdôraznil II.

⁶³ Tamže.

⁶⁴ *Fanon* bol oblečený aj na telesných pozostatkoch Pia XII., ktoré boli vystavené na katafalku v Bazilike sv. Petra pred ich pochovaním v r. 1958.

⁶⁵ Pred reformami II. vatikánskeho koncilu sa nazývali „tajní komorníci s mečom a plášťom“ (tal. *Camerieri segreti di spada e cappa*; lat. *Cubicularii intimi seu secreti ab ense et lacerna*). Bližšie pozri in ZELEŇKA, *Svätá stolica*, s. 143.

⁶⁶ Pozri ZELEŇKA, *Svätá stolica*, s. 26. Je potrebné dodať, že k dvojici „nosidlá a vejáre“ sa často používal aj baldachýn podobný tomu, ktorý je fakultatívnou súčasťou procesie na sviatok Najsvätejšieho Kristovho Tela a Krvi.

⁶⁷ „Sústredené ticho“ odporúča Benedikt XVI. ako vhodnú formu poďakovania po sv. prijímaní aj explicitne vo svojej posynodálnej apoštolskej exhortácii *Sacramentum caritatis* (BENEDIKT XVI., „Adhortatio apostolica postsynodalis Sacramentum caritatis,“ AAS 99 [2007]: 144) a ako formu meditácie nad slovom počutým v lekciiach a homílii v ďalšej posynodálnej apoštolskej exhortácii *Verbum Domini* (BENEDIKT XVI., „Adhortatio apostolica postsynodalis Verbum Domini,“ AAS 102 [2010]: 743).

vatikánsky koncil. Kardinál vtedy pripomenul, že „koncil zahŕňa pod pojem *actuosa participatio* i mlčanie, dovoľujúce skutočne hlbokú osobnú účasť, ktorá nám umožňuje vnútorné načúvanie slovám Pána.“⁶⁸ Pokiaľ ide o sv. prijímanie, samotné rozdávanie konsekrovaných hostií uskutocňuje Benedikt XVI. tak, že komunikant si pred pápežom kľakne na kľačadlo (ak mu v tom nezabraňujú zdravotné prekážky), pričom po oboch stranách pápeža držiaceho v rukách cibórium s eucharistiou stoja dve osoby majúce v rukách zažaté voskové sviece (tak ako to napr. býva zvykom pri slávnostnom prednese evanjelia v rámci sv. omše). Hostiu podáva pápež zásadne na jazyk komunikanta. Podľa Mons. Guida Mariniho prijímanie na kolenách znamená „znovuobjavenie aspektu eucharistickej adorácie, jednak ako neoddeliteľnej súčasti slávenia a tiež ako postoj smerom k tajomstvu Pánovej skutočnej prítomnosti v eucharistii.“⁶⁹ V súvislosti so svätým prijímaním je vhodné spomenúť taktiež jeho obradné prenášanie (napr. počas sv. omše na pamiatku Pánovej večere na Zelený štvrtok), pri ktorom sa počas bohoslužieb, ktorým predsedá pápež, zvykne používať tzv. *umbraculum* (tal. *ombrellino*). Ide o malý slnečník, ktorý sa nosí nad hlavou celebranta nesúceho v cibóriu Najsvätejšiu Sviatosť Oltárnu.⁷⁰ Druhou inováciou počas pápežských sv. omší je presunutie krucifixu na oltár, do jeho stredu, pričom korpus Ukrižovaného je orientovaný smerom k hlavnému celebrantovi. K takejto zmene nabádal Joseph Ratzinger ešte ako kardinál vo svojej knihe *Duch liturgie*: „Posledné desaťročia priniesli niečo, čo považujem za skutočne absurdný jav: kríž sa začal klásť nabok, aby bolo lepšie vidieť kňaza. Vari je kríž pri eucharistii rušivým prvkom? Je kňaz dôležitejší ako Pán? Tento omyl by sa mal čo najrýchlejšie napraviť: a to sa dá aj bez nových prestavieb. Pán je vzťažným bodom. On je vychádzajúcim Slnkom dejín.“⁷¹ Treťou inováciou je návrat k (občasnému) sláveniu eucharistie *ad orientem*, namiesto štandardného *versus populum*, čo je forma zaužívaná po II. vatikánskom koncile. Najčastejšie sa s takouto orientáciou počas sv. omše možno u Benedikta XVI. stretnúť pri bohoslužbách konaných v priesto-

⁶⁸ Joseph RATZINGER, *O víře dnes: Rozhovor s Vittorioem Messori, Olomouc: MCM, 1998, s. 97.*

⁶⁹ RĘDZIOCH, „An interview“.

⁷⁰ *Umbraculum* je súčasťou erbu bazilík mesta Ríma a spravidla tiež všetkých menších bazilík, ako aj erbu Komorníka Svätej rímskej Cirkvi a erbu Svätej stolice počas obdobia *sede vacante*.

⁷¹ Joseph RATZINGER, *Duch liturgie*, Trnava: Dobrá kniha, 2005, s. 66. Podobne komentoval túto liturgickú inováciu aj Mons. Guido Marini v už zmienenom interview.

roch Sixtínskej kaplnky, kde si samotné situovanie oltára vyžaduje práve takéto smerovanie.⁷²

ZÁVER

Zmeny, ktoré zaviedol (a zavádza) Benedikt XVI., sú aj vzhľadom na vysokú účasť veriacich na rozličných podujatiach (liturgických i neliturgických) za účasti pápeža a ich veľkú sledovanosť v médiách ľahko postrehnuteľné. Napriek tomu ich doteraz sám výraznejšie nekomentoval.⁷³ Túto úlohu prenecháva majstrovi svojich liturgických slávení, monsignorovi G. Marinimu. Všetky inovácie však poukazujú na dôležitosť, akú tradícií, obzvlášť tej liturgickej, prisudzuje súčasný pápež. Podľa neho samého „to, čo je na liturgii vzrušujúce, spočíva v tom, že nás vyvádza z malosti a dáva nám účasť na pravde. Ukazovať túto jej oslobodzujúcu veľkosť musí byť vlastnou úlohou každej liturgickej obnovy.“⁷⁴ Ešte výstižnejšie túto skutočnosť objasňuje Katechizmus Katolíckej cirkvi, podľa ktorého „v pozemskej liturgii máme účasť na tej nebeskej liturgii – a vopred ju okusujeme –, ktorá sa slávi vo svätom meste Jeruzaleme, do ktorého smerujeme ako pútnici, kde sedí Kristus

⁷² Uvedené liturgické inovácie vzbudzujú – čo je potrebné zdôrazniť – aj občasnú kritiku. Týka sa napr. spomínanej orientácie krucifixu, kvôli čomu veriaci nemajú možnosť vidieť korpus Krista, ale iba zadnú časť kríža, t.j. drevo, resp. kov. Navyše, takto situovaný krucifix býva počas pápežských sv. omší sprevádzaný po oboch stranách priečneho ramena zažatými sviecami v adekvátnych svietnikoch. Takáto zostava – hoci esteticky, umelecky a liturgicky mimoriadne hodnotná – znemožňuje dobrý výhľad na celebranta za oltárom. Zároveň, podľa mienky kritikov, striktné rozdávanie Eucharistie pápežom na jazyk komunikantov neponecháva prijímačom možnosť výberu bezprostredného umiestnenia konsekrovanej hostie, teda buď na jazyk alebo na ruku. Taktiež pri pápežských bohoslužbách je adoračný moment po sv. prijímaní vyhradený každému prijímačovi, zatiaľ čo sa zdá byť vhodným, aby v tej chvíli vystúpil do popredia moment hostiny (porov. Mt 26,26–28), keďže na individuálne vďakovčinenie je určený čas po sv. prijímaní. K problému „eucharistia vs. hostina“ sa vyjadruje aj Joseph RATZINGER, „Slavení eucharistie: podoba a obsah,“ *Communio* 13 (2009): 351–353; Pozri tiež 1 Kor 11,20–22. Problematiku „prijímanie na ruku alebo do úst“ rozoberá Joseph RATZINGER, „Hostina smírených – slavnosť zmŕtvýchvstání: O pravém slavení svatě eucharistie,“ in *Vrchol a pramen: Texty o eucharistii*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 60–61.

⁷³ Porov. SKUPIN – ZVARA, „Pápežský kríž – ferula,“ s. 91. Samozrejme, ak nerátame už citovanú zmienku o *camauro* v knihe rozhovorov *Svetlo sveta*.

⁷⁴ Joseph RATZINGER, „Ke strukture slavení liturgie,“ *Communio* 13 (2009): 369.

po pravici Boha ako služobník svätyne a pravého stánku (...).⁷⁵ Vlastné „poukazovanie“, na aké sa podujal aktuálny rímsky biskup, je zároveň príkladom nielen pre ostatných biskupov a kňazov v ich prežívaní liturgie *in persona Christi Capitis*,⁷⁶ ale aj pre všetkých katolíkov. Súčasnému pápežovi preto v tejto oblasti istotne nemožno nič vyčítať. Naopak, treba konštatovať, že Benedikt XVI. je mimoriadne dôsledný a zásadový v dodržiavaní liturgických predpisov. Tak to má byť a tak sa pontifik stáva príkladom pre svet. Nemožno očakávať, že liturgia prechádza nejakými revolúciami, ona je živý organizmus, podobne ako samotná Cirkev, ako živé mystické telo Kristovo, ktoré žije v toku dejín a stretá sa s mnohými kultúrami, uprostred ktorých žije. Takýmto progresívnym postojom súčasného pápeža môžeme byť vďační, pretože zjednocujú liturgiu a kladú dôraz na precíznosť a vernosť predpisom Cirkvi, čo sa dnes javí ako mimoriadne potrebné.⁷⁷ Vystihujú to, napokon, i pontifikove slová, ktoré vyriekol ešte ako prefekt Kongregácie pre náuku viery v jednom z knižne publikovaných rozhovorov: „Dnes je najdôležitejšie, aby sme mali úctu voči liturgii a rešpektovali jej nemanipulovateľnosť. Aby sme sa znova naučili vidieť v nej výsledok živého vývinu a dar, cez ktorý sa môžeme zúčastňovať na nebeskej liturgii. Aby sme v nej nehľadali príležitosť na sebarealizáciu, ale dar, ktorý sme dostali.“⁷⁸ Nie nepodobne sa vyjadril aj vo svojej apoštolskej exhortácii *Sacramentum caritatis*, keď zdôraznil: „Kňazskej identite protirečí každá snaha klásť seba samých ako protagonistov liturgickej činnosti. Kňaz je predovšetkým služobník a neustále sa musí snažiť ako ochotný nástroj v Kristových rukách všetko zameriavať k nemu. (...) Zároveň sa musí vyvarovať všetkého, čo by mohlo pôsobiť dojmom vlastného nevhodného presadzovania sa.“⁷⁹

Liturgická obnova je u Benedikta XVI. predovšetkým akcentovaním krásy. „Liturgia totiž, a celé kresťanské zjavenie, má vnútorný vzťah s krásou: je *veritatis splendor*. V liturgii žiari veľkonočné tajomstvo, kto-

⁷⁵ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, Trnava: SSV, 1998, b. 1090.

⁷⁶ Na otázku, či je pápežova starostlivosť o liturgické slávenia príkladom pre ostatných biskupov a kňazov, odpovedal Mons. Marini, že „je to úplne žiaduce“ (RĘDZIOCH, „An interview“).

⁷⁷ Porov. Peter CABAN, „Scientific approach to the specific liturgical features in the pontificate of Pope Benedict XVI,“ *Ruch Biblijny I Liturgiczny = The Biblical and Liturgical Movement* 63, č. 1 (2010): 40–41.

⁷⁸ Joseph RATZINGER, *Boh a svet: Viera a život dnes: Rozhovor s Petrom Seewaldom*, 2. vyd. Trnava: SSV, 2005, s. 337.

⁷⁹ BENEDIKT XVI., „Adhortatio apostolica postsynodalis *Sacramentum caritatis*,“ s. 124.

rým nás sám Kristus priťahuje k sebe a volá nás do spoločenstva s ním. (...) Krása teda nie je dekoratívny prvok liturgie. Naopak, je skôr jej konštitutívnym prvkom, keďže je atribútom samotného Boha a jeho zjavenia.“⁸⁰ Častou výčitkou voči takémuto zdôrazňovaniu krásy v liturgii, alebo – inak povedané – krásy liturgie je, že príliš akcentuje jej vonkajšiu podobu, hraničiacu, v zmysle tejto kritiky, s istým druhom triumfalizmu. Existuje obava, že forma sa stane nadradenou obsahu, a teda sprítomneniu spásonosného Božieho diela. Odpoveď Josepha Ratzingera je veľavravná. Tvrdí, že „rozhodne nejde o triumfalizmus. Slávnostnosťou kultu Cirkve vyjadruje Božiu velebnosť, radosť z viery, víťazstvo pravdy a svetla nad omylom a tmou. Bohatstvo liturgie nie je bohatstvom nejakej kňazskej kasty. Je to bohatstvo všetkých, i chudobných, pre ktorých nie je pohoršením, ale ktorí ju, naopak, vyžadujú.“⁸¹ Na pápežovu invenčnosť, ktorej stručný prehľad sme poskytli v tejto štúdii, preto nie je vhodné pozerieť ako na akýsi návrat do predkoncilových čias, ako na „pretrhnutie“ kontinuity vývoja tradície. Naopak, ide skôr o nadväzovanie na tradíciu. Preto umeleckú a estetickú stránku, ktorá zdanlivo pri týchto zmenách vystupuje do popredia, treba sledovať pozorne, a to očami viery. Ako totiž napísal Joseph Ratzinger, „tam, kde sú oči viery, tam aj umenie nájde svoj správny prejav.“⁸²

The Particularities of Papal Garments and Other Insignia, Symbols and Gestures of Benedict XVI

Key words: Papal Pallium; Ferula – Papal Cross; Mozzetta; Camauro; Saturno; Triregnum; Fanon; Mitra Pretiosa; Sedia Gestatoria (Portable Papal Throne); Holy Communion; Liturgical Silence

Abstract: Both liturgical and other changes which have been introduced since the beginning of the pontificate of Benedict XVI have been attracting considerable public attention. Laymen are not the only ones who have been misinterpreting them. The aim of the study is to therefore specify the meaning of these changes, to clarify them from the context of liturgical celebration, and also to offer a brief and comprehensible synopsis of the historical

⁸⁰ Tamže, s. 133–134.

⁸¹ RATZINGER, *O víře dnes*, s. 100.

⁸² RATZINGER, *Duch liturgie*, s. 109.

development of certain components of papal garments and other pontifical insignia and symbols, including external gestures.

Bc. Marián Sekerák
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica